

УДК 94(477) «1897–1903» (092)
DOI 10.31654/2520-6966-2023-23F-109-84-96

Н. Г. Міщанчук

аспірантка, завідувачка архівно-музейно-археологічної лабораторії кафедри історії України Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
orcid.org/0000-0002-4145-4768
natalia.myschanchuk111@gmail.com

Ганна Барвінок та Микола Лисенко: штрихи до історії взаємин

У публікації подано огляд міжособистісних комунікацій знакових постатей українського національного відродження другої половини XIX ст. – відомого композитора, диригента, активного громадського діяча Миколи Лисенка та першої української жінки-літераторки Ганни Барвінок. Тематика розвідки визначена людиноцентризмом модерних студій, посиленням інтересу науковців до ролі особистості в історії, персоналізмом українознавчих досліджень. Джерельну базу роботи складають прижиттєві нотатки, приватне листування, спогади сучасників та матеріали просопографічного спрямування. У дослідженні використано історико-біографічний, логічний, історико-генетичний методи, комплексний та персоналістичний підходи. Метою статті є привернення уваги до маловідомих сторінок життєпису представників національної еліти. У рамках дослідження на підставі аналізу нарративних та документальних джерел визначено тематико-змістовне наповнення інтелектуальних контактів, встановлено їх тривалість та інтенсивність. Акцентовано на виключному впливі постаті П. Куліша на формування світогляду композитора та характеру його взаємин з Ганною Барвінок. Окреслено основні проблемні блоки спілкування, серед яких увічнення пам'яті письменника, збереження та оприлюднення його творчої спадщини, продовження культурних проєктів, започаткованих ще за життя митця. Наголошено на домінуванні дистанційної форми спілкування. Доведено залежність нерівномірності комунікацій від повсякденної заклопотаності М. Лисенка, усамітненого способу життя, поважного віку та загального психо-емоційного стану дружини П. Куліша. Розкрито ідейну близькість та духовну спорідненість митців, наведено приклади їх побутового спілкування. Зроблено висновки про теплий, сімейний характер стосунків та їх націленість на спільну мету – збереження пам'яті про непересічну особистість П. Куліша та доступність його творчої спадщини широкому українському загалу.

Ключові слова: комунікації, національна еліта, приватне листування, спадщина П. Куліша.

Новітній період розвитку української історичної науки підвищив інтерес до ролі особистості в історії, поживавивши історико-біографічні

дослідження, спрямовані на вивчення минулого крізь призму окремих історичних персоналій – пересічних людей та представників національної еліти. Реконструкція багатогранної діяльності особистості на тлі епохи, визначення чинників, що сформували її світогляд, національну, культурну, соціальну ідентичність стало можливе завдяки застосуванню просопографічного методу. Широке поле для таких студій відкривають сторінки життя і творчості видатних діячів національного відродження XIX ст., знакових постатей української культури.

У даному контексті вважаємо актуальним висвітлення однієї із малодосліджених сторінок життя відомого українського композитора Миколи Лисенка – його взаємин з «праматір'ю національної літератури» [1, с. 246], письменницею, громадською діячкою, дружиною П. Куліша – Ганною Барвінок.

Українська історіографія другої половини XX – початку XXI ст. ще не ставила предметом свого дослідження інтелектуальні контакти Миколи Лисенка та Ганни Барвінок, хоча не могла не акцентувати увагу на цих визначних постатях українського національного відродження. Так, життєвий шлях та різні грані творчості О. Куліш вивчали О. Івановська [2], В. Подзігун [3], В. Пустовіт [4], Г. Самойленко [5], Л. Смоляр [6], В. Яцюк [7] та ін. Теми міжособистісних комунікацій письменниці торкалися Л. Зеленська [8, 9], І. Коляда [10], А. Олійник [11]. Розлогі життєписи М. Лисенка створили Т. Булат [12], Г. Курковський [13], Л. Архімович та М. Гордійчук [14], І. Коляда, Ю. Коляда та С. Вергун [15]. Контактологічний аспект лисенкіани представлений розвідками про взаємини композитора з І. Франком [16], В. Барвінським [17], А. Вахнянином [18], Б. Познанським [19], Т. Рильським [20] та іншими представниками українського руху другої половини XIX ст.

Мета статті – дослідження міжособистісних контактів Миколи Лисенка та Ганни Барвінок. Основою джерельної бази розвідки стали прижиттєві нотатки [21, 22, 23], приватний епістолярій [24, 25], спогади сучасників [26, 27, 28, 29] та просопографічні матеріали [30, 31, 32]. Для виконання поставлених наукових завдань використано історико-біографічний, логічний, історико-генетичний методи, комплексний та персоналістичний підходи.

Особисте спілкування М. Лисенка з Ганною Барвінок розпочалося вже після смерті П. Куліша, влітку 1897 р. Власне ця сумна обставина їх і познайомила. Ледве оговтавшись від втрати, Олександра Михайлівна звернулася до М. Лисенка з подякою за підтримку та турботу по облаштуванню могили чоловіка [24, с. 285]. Як свідчить

подальше листування, Микола Віталійович опікувався встановленням хреста та огорожі на могилі письменника у Мотронівці, неодноразово звертаючись у цій справі до В. Тарновського [24, с. 292; 27, с. 64, 65].

Взагалі, образ П. Куліша, став посередником у спілкуванні Ганни Барвінок та М. Лисенка, визначивши його характер, спрямованість та інтенсивність. Нетривалі у часі комунікації, охоплюючи період 1897–1903 рр., проходили переважно у дистанційній формі. Детальний аналіз їх приватного листування вказує лише на дві ймовірні зустрічі, перша з яких могла відбутися восени 1899 р. Саме тоді М. Лисенко пропонував Олександрі Михайлівні приїхати до Києва, щоб самотужки визначити, які з рукописів, картин, особистих речей чоловіка перебували у її власності, а які разом з іншими предметами із особистої колекції В. Тарновського, згідно його заповіту, мали бути переданими до спеціально створеного музею у Чернігові [24, с. 314, 315]. Інша така нагода випала лише за чотири роки. З листа до М. Грушевського від 21 вересня 1903 р. відомо про присутність Ганни Барвінок у серпні того ж року на урочистому відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві [25, с. 25], де диригентом українського концерту виступав М. Лисенко [26, с. 43–44, 45].

Типовим у листуванні М. Лисенка – Ганни Барвінок стало домінування у тематиці приватного епістолярію проблем збереження творчої спадщини П. Куліша. Ще одна риса – пульсуючий характер взаємин, у яких періоди інтенсивної взаємодії змінювалися тривалим затишшям. Причини подібної нерівномірності вбачаємо у повсякденній заклопотаності обох учасників, літньому віці, усамітненому способі життя та загальному емоційному стані жінки.

У листах, до речі, композитор неодноразово жалкує про таке пізнє знайомство з Олександрєю Михайлівною [24, с. 286], адже його контакти з П. Кулішем ведуть початок ще з часів навчання М. Лисенка у Лейпцизькій консерваторії. Про обставини особистого знайомства з письменником дізнаємося з листа композитора до Ганни Барвінок від 29 січня 1898 р. У ньому М. Лисенко пригадував, що задля зустрічі з П. Кулішем спеціально приїздив тоді з Лейпцига до Дрездена [24, с. 287]. Варто вказати і на роль, яку відіграв Пантелеймон Олександрович у формуванні світоглядних та ідейних настанов юного українолюбця. Про яскраві враження від спільного прочитання «Чорної ради» та «Записок о Южной Руси», зародження потягу до вивчення свого національного коріння йдеться у спогадах відомого українсько-драматурга М. Старицького, який у підлітковому віці після втрати

батьків виховувався у родині свого троюрідного брата – Миколи Лисенка [28, с. 449, 454, 459].

Деталі подальшого спілкування та співпраці з письменником, громадську та літературну діяльність якого М. Лисенко вважав прикладом служіння українській ідеї [24, с. 286], знаходимо у приватному епістолярії композитора Так, у листах до батьків від лютого 1869 р. він щиро радіє запропонованій П. Кулішем фаховій допомозі у роботі над текстом при підготовці запланованої збірки українських народних пісень [24, с. 89, 91]. Відомо і про обговорення з письменником планів щодо написання української опери, жанр якої сам автор визначав як «вертеп-містерія в алегоричному смислі» [12, с. 25]. До цього ж періоду, як видно з напису на Лисенковому автографі, що зберігається у Державному центральному музеї музичної культури імені М. І. Глінки, відноситься присвята П. Кулішеві романсу «Над Дніпровою сагою», створеного композитором на вірші Т. Шевченка [12, с. 25; 33]. Листування М. Лисенка з А. Вахнянином, В. Барвінським та самим П. Кулішем, датоване липнем-жовтнем 1869 р., свідчить про його участь у коректурі «Пісні над піснями» та інших псалмів, перекладених письменником [24, с. 101, 102, 104]. Маємо приклади і більш пізньої співпраці митців. Зокрема, у січні 1884 р. від імені київського літературно-художнього альманаху «Рада», редагуванням якого опікувався М. Старицький, Микола Віталійович звертався до П. Куліша з проханням надати до друку його історичну драму «Байда, князь Вишневецький», україномовний варіант публіцистичної брошури «Воскресенне Рутського та Кунцевича в Галичині» та оповідання дружини [24, с. 147].

Налагодженню тісної взаємодії між М. Лисенком та Ганною Барвінок сприяла ідейна та світоглядна спорідненість. Співпрацю обоє розглядали як логічне продовження спільних проєктів, розпочатих ще за життям П. Куліша. Прагнучи якнайповніше зберегти пам'ять про свого видатного чоловіка, Олександра Михайлівна звернулася до М. Лисенка з пропозицією написати спогади про нього [24, с. 287]. Відгукнувся композитор і на передане прохання російського біографа В. Шенрока надіслати адресовану йому кореспонденцію П. Куліша, яка мала знадобитися при підготовці розлогого життєпису письменника [24, с. 287, 299; 34]. Тішить жінку розповідь Миколи Віталійовича, про організований за його сприяння вечір пам'яті літератора, що пройшов 10 лютого 1898 р. в Києві у Літературно-артистичному товаристві. До програми заходу увійшли читання рефератів, декламування творів П. Куліша, хорове та сольне виконання улюблених пісень

митця [24, с. 287]. У відповідь О. Куліш надіслала М. Лисенку чоловікову поезію «Досвітки» та оповідання «Бабуся з того світу», про дозвіл на публікацію яких композитор раніше домовлявся з самим автором [24, с. 299].

Органічним продовженням теми увічнення пам'яті письменника стало питання збереження та оприлюднення його творчої спадщини. Саме воно було основним напрямом інтелектуальних комунікацій Ганни Барвінок та М. Лисенка у 1897–1903 рр. Микола Віталійович був організаційно дотичний до публікації Кулішевих перекладів біблійних текстів та творів В. Шекспіра, опікувався переписуванням рукописів та їх коректурою. Вже в одному з перших листів до Олександри Михайлівни він радив не втрачати гарної нагоди надрукувати чоловікові переклади за фінансової підтримки давнього приятеля П. Куліша – В. Тарновського [24, с. 287]. Окрім того, М. Лисенко, у разі згоди жінки, брав на себе пошук львівського видавця трилогії, пояснюючи це відсутністю цензурних перепон у Галичині [24, с. 289]. У подальшому, неодноразово повертаючись до цього питання, композитор детально інформував Олександру Михайлівну про хід справи. Так, наприклад, у посланні від 2 травня 1898 р. повідомлялося про початок переписування автографів П. Куліша російським правописом, на чому наполягала Ганна Барвінок, схилиючись до видання перекладів чоловіка у Російській імперії. Мав М. Лисенко і запасний план на випадок невдачі. У разі неотримання цензурного дозволу на друк він пропонував переписати переклади В. Шекспіра кулішівкою і надіслати до Львова [24, с. 293]. Так само Микола Віталійович намагався прискорити видання перекладів Святого Письма, звертаючись із пропозицією до І. Пулюя, який вів перемовини із Лондонським біблійним товариством з цього приводу: у разі відмови англійців пропонував друкувати Кулішеві переклади псалмів у Львові [24, с. 329]. Про необхідність пришвидшення у переписуванні Старого заповіту з автографів П. Куліша читаємо і у його листі до Ганни Барвінок від 15 лютого 1901 р. [24, с. 332–333].

Виступав М. Лисенко посередником і під час упорядкування перекладів у Галичині, звертаючись за допомогою до І. Франка. У листах до галичанина він просив обережно вносити правки до Кулішевих текстів, зважаючи на бажання дружини покійного зберегти їх первісний вигляд. А у разі заміни русизмів автора використовувати лише вживані у Наддніпрянщині слова, не замінюючи їх галицькими варіантами [24, с. 312, 320]. Після певних вагань І. Франко зголосився і на пропозицію М. Лисенка стати автором короткої передмови до

перекладів В. Шекспіра [35, 36, 37, 38]. Він взяв на себе комерційну частину справи, від імені київських колег ведучи перемовини з львівською Українсько-руською видавничою спілкою, працював над створенням кошторису видання [24, с. 289, 306, 307]. Саме за його порадою М. Лисенко переконував Ганну Барвінок у економічній доцільності збільшення кількості примірників до 1000, оскільки запропонований нею обсяг видання у 600 екземплярів, не зміг би покрити навіть витрат видавців, не говорячи вже про якийсь гонорар [24, с. 307]. Йому ж часто доводилося вгамовувати невдоволення та роздратування Олександри Михайлівни, викликані зміною структури видаваних томів та затримкою в отриманні нею безкоштовних авторських екземплярів, мотивуючи це знову-таки економічним зиском та значною територіальною віддаленістю. Композитор був переконаний, що публікація трьох розлогих томів, із точним дотриманням Кулішевої структури, «здорожчає книги», значно звузивши коло потенційних читачів [24, с. 318]. Що ж стосувалося проблем із своєчасною доставкою, то вони не завжди, на думку М. Лисенка, були викликані недбалістю видавців. Найчастіше їх спричиняли цензурні заборони, недосконале залізне сполучення між двома імперіями та митний контроль [24, с. 322].

Разом з тим, композитор давав слушні поради вдові П. Куліша щодо обходу цензурних перепон на шляху видання художніх творів чоловіка у Російській імперії. Так, дізнавшись про дозвіл проводити рецензію белетристики українських авторів на місцевому рівні, для полегшення проходження бюрократичної процедури радив усі рукописи подавати на розгляд через редакцію «Киевской старины» [24, с. 292]. За його рекомендацією Олександра Михайлівна зверталася за протекцією у цій нелегкій справі і до давнього приятеля родини князя Шаховського, який перед цим отримав призначення на посаду головного управляючого у справах друку в Петербурзі [24, с. 299, 322]. Як пізніше згадував І. Пуллой, саме завдяки сприянню князя О. Куліш мала дозвіл на отримання з Австро-Угорщини одного екземпляру кожного нового накладу творів чоловіка, що друкувалися за кордоном [27, с. 62]. Вважав своїм обов'язком Микола Віталійович і захист одинокої жінки від дій нечистих на руку видавців, застерігаючи її від передачі рукопису «Чорної ради» колишньому співробітнику книжкового складу «Киевской старины» В. Гавришеві [24, с. 313]. Більше того, він звернувся з проханням до своїх знайомих, одеських видавців М. Комарова та Є. Чикаленка взятися за видання історичної повісті письменника [24, с. 315].

Ще однією темою, яка часто підіймалася у листах М. Лисенка до Ганни Барвінок, стала цілісність вітрин із рукописами, які були передані нею після смерті чоловіка на зберігання земляку, давньому приятелю родини – В. Тарновському [27, с. 77]. Особливої актуальності вона набула під час хвороби та після смерті самого В. Тарновського, у зв'язку з передачею зібраних ним колекцій до Чернігівського музею [24, с. 305, 310]. Задля заспокоєння літньої жінки Микола Віталійович разом з Б. Грінченком, який за дорученням Чернігівського губернського земства, опікувався цілісністю зібрання, проводив ревізію рукописів, картин та інших експонатів із спадщини П. Куліша [24, с. 314].

Приватний епістолярій М. Лисенка та Ганни Барвінок містить і багато сюжетів із повсякденного життя кореспондентів. Тут зустрічаємо розповіді композитора про хорове турне Полтавщиною, Київщиною та Черкащиною, організоване ним у 1899 р., святкування власного ювілею 1903 р. на Галичині та у Києві, анонсовану М. Кропивницьким постановку п'єси П. Куліша «Байда, князь Вишневецький» [24, с. 309, 317, 329, 385; 25, с. 25]. У листах маємо згадки про смерть спільних знайомих – О. Кониського та В. Тарновського, хворобу М. Старицького [24, с. 310, 317, 329; 8, с. 45], продаж жінкою рідного хутору Мотронівка та перенесення тамтешнього будинку до Канашівки – помістя давнього приятеля Білозерських борзнянського повітового предводителя дворянства М. Кочубея – для облаштування в ньому музею П. Куліша [24, с. 311, 312; 25, с. 40].

У листах до Олександри Михайлівни композитор шукав розраду після несподіваної втрати дружини, яка померла у лютому 1900 р. під час пологів [24, с. 319]. Свідченням приятельського тону спілкування були теплі привітання М. Лисенка на адресу Ганни Барвінок з великодніми, різдвяними, новорічними святами [24, с. 289, 307, 317], опікування митця долею її племінників. Відомо, зокрема, про його особисте знайомство з однією із небог жінки, яка вразила композитора приємним голосом та душевним виконанням народних пісень, зібраних колись ще П. Кулішем [24, с. 286]. Опікувався Микола Віталійович і влаштуванням на посаду вчителя ІV київської гімназії небожа Ганни Барвінок. У повідомленні до неї від 11 вересня 1899 р. говориться про позитивне вирішення питання редактором «Киевской старины» В. Науменком, який склав протекцію хлопцю перед директором навчального закладу М. Стороженком [24, с. 312]. Приязне ставлення самої жінки ілюстрували подарунки, надіслані нею М. Лисенку: рушник із вишитими словами з поезії П. Куліша «Досвітки», покладеної

на композитором на музику, трилогія історичних драм чоловіка та його літографія [39; 24, с. 309, 301, 385].

Як бачимо, історія взаємин Ганни Барвінок та М. Лисенка є однією з яскравих сторінок життєвого літопису кожного із митців, дослідження якої розкриває багатогранність особистості діячів українського національного відродження, унікальність та широту їх духовного світу. Коротка тривалість у часі, відсутність рівномірної насиченості та інтенсивності, дистанційна форма спілкування не завадили налагодженню тісної інтелектуальної комунікації. Відмінною рисою контактів став їх теплий, щирый характер. Світоглядна спорідненість, націленість на спільну мету визначили основні напрями взаємодії: збереження пам'яті П. Куліша, упорядкування рукописної та мистецької спадщини, видання перекладних і оригінальних творів письменника художнього, історичного та публіцистичного спрямування, продовження творчих проєктів, розпочатих за життя митця. Результати дослідження створюють фактологічну базу для висвітлення окремого сегменту горизонтальних комунікацій представників українського національного відродження. Перспективи проблематики полягають у визначенні місця і ролі міжособистісних контактів Ганни Барвінок та М. Лисенка в українському інтелектуальному ландшафті другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Література

1. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ ст. *Зібрання творів: у 3-х т.* Т. 3. Дрогобич: Коло, 2005. С. 217–276.
2. Івановська О. Ганна Барвінок – «поет жіночого горя». *Дослідження з філології*. 1994. Вип. 3. С. 30–35.
3. Подзігун В. І. Штрихи до літературного портрета Ганни Барвінок. *Визвольний шлях. Суспільно-політичний, науковий та літературний місячник*. 2005. № 7. С. 36–47.
4. Пустовіт В.Ю. *Українська письменницька мемуаристика ХІХ ст.: генеза, засади вивчення*: автореф. дис. докт. філ. наук. Київ, 2010. 26 с.
5. Самойленко Г.В. *Пантелеймон Куліш і Ганна Барвінок: доля, Україна, любов (мотронівський період життя і творчості)*. Ніжин: Видавництво НДУ, 2021. 174 с.
6. Смоляр Л. Ганна Барвінок. *Українки в історії*. Київ: «Либідь», 2004. С. 164–168.
7. Яцюк В. Барвінкові етюди. *Ганна Барвінок. Збірник до 170-річчя від дня народження*. Київ: Рада, 2001. С. 463–486.
8. Зеленська Л.І. Ганна Барвінок про Василя Тарновського та його музей (за листами письменниці, що зберігаються в літературно-меморіальному музеї М. М. Коцюбинського). *Скарбниця української культури*. 2002. Вип. 3. С. 45–47.

9. Зеленська Л.І. М.М. Коцюбинський і Ганна Барвінок (На матеріалах фондів Чернігівського літературно-меморіального музею М.М. Коцюбинського). *Література та культура Полісся*. 1998. № 10. С. 84–92.
10. Коляда І. Ганна Барвінок і Тарас Шевченко: просопографічний портрет. *Світ Кліо*. 2021. № 3(2). С. 60–76.
11. Олійник А.А. Особливості взаємовідносин Івана Пулюя та Ганни Барвінок через призму листів. *Міждисциплінарні дослідження: гуманітарні та природничі науки*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Одеса, 22–23 липня 2022 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 47–51.
12. Булат Т.П. *Микола Лисенко*. Київ: Музична Україна, 1973. 106 с.
13. Курковський Г. *Микола Віталійович Лисенко – піаніст-виконавець*. Київ: Музична Україна, 1973. 151 с.
14. Архімович Л., Гордійчук М. *М. Лисенко: життя і творчість*: монографія. Київ: Музична Україна, 1992. 253 с.
15. Коляда І., Коляда Ю., Вергун С. *Микола Лисенко*. Харків: Фоліо, 2019. 125 с.
16. Скорульська Р. Окремі штрихи до взаємин М. Лисенка та І. Франка (уточнені за матеріалами епістолярію та творчого архіву Миколи Лисенка). *Науковий вісник музею Івана Франка у Львові*. 2005. Вип. 5. С. 35–52.
17. Арсенич П. Взаємини Миколи Лисенка з Володимиром Шухевичем. *Народна творчість та етнографія*. 1992. № 3. С. 85–87.
18. Горак Я. Микола Лисенко та Анатоль Вахнянин. *Дзвін*. 2000. № 11–12. С. 94–97.
19. Міщанчук Н. Микола Лисенко та Борис Познанський: інтелектуальні діалоги. *Universum Historiae et Archeologiae*. 2022. Т. 5(30). Вип. 1–2. С. 16–23.
20. Корній Л. Тадей і Максим Рильські та Микола Лисенко: вплив середовища на формування особистості. *Народна творчість та етнологія*. 2020. № 3(385). С. 94–103.
21. Грінченко Б. Ювілей Ганни Барвінок (О.М. Кулішевої). *Літературно-науковий вісник*. 1901. Т. 14. Кн. 6. С. 167–173.
22. Спомини А.М. Куліш (Ганни Барвінок). *Українська хата*. 1891. № 7–8. С. 298–317.
23. Шаповал О. Ганна Барвінок. Кілька слів з нагоди ювілею. *Українська хата*. 1911. № 5–6. С. 334–336.
24. Лисенко М.В. *Листи*. Київ: Мистецтво, 1964. 533 с.
25. Мицик Ю., Чепела Ю., Шолудько І. Листи Ганни Барвінок (Олександрі Куліш) до Михайла Грушевського. *Сіверянський літопис*. 2006. № 2. С. 20–40.
26. Дорошенко Д. *Мої спомини про Давнє-Минуле (1901–1914 роки)*. Вінніпег, Манітоба: Накладом видавничої спілки «Тризуб», 1949. 168 с.
27. Пулюй І. *Нові і перемінні зьвізди*. 3–те доповнене видання. Відень: Друкарня Адольфа Гольцаузена, 1905. 121 с.
28. Старицький М. К біографії Н.В. Лысенко (вспоминання М. Старицького). *Киевская старина*. 1903. № 12. С. 441–482.
29. Дорошенко Д. Пам'яті Ганни Барвінок. *Рада*. 1911. № 167. 26 липня.
30. Русова С. *Наші визначні жінки. Літературні характеристики-силуети*. Вінніпег: Видано заходом Союзу українок Канади, 1945. С. 42–49.

31. Старицька-Черняхівська Л. Ганна Барвінок (Посмертна згадка). *Літературно-науковий вісник*. 1911. Т. 56. Кн. 9. С. 367–372.

32. Чубинський В. Ганна Барвінок. (Біографічно-критичний етюд). *Ганна Барвінок. Вибрані твори*. Ред. та вступ. стаття В. Чубинського. Київ: Видавниче Товариство «ЧАС», 1927. С. 5–18.

33. *Збірник українських пісень (для голосу з фортепіано)*. Зібрав і у ноті завів М. Лисенко. Київ, Лейпциг: Друкарня К.Г. Редера, 1868. Вип. 1. 95 с.

34. П.А. Кулиш. *Биографический очерк*. Под ред. В. Шенрока. Киев: типография Университета св. Владимира, 1901. 255 с.

35. Шекспір У. *Антоній і Клеопатра*. Пер. П.А. Куліша; з передм. і поясненнями І. Франка. Львів: З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка, 1901. 180 с.

36. Шекспір У. *Гамлет принц Данський*. Пер. П.А. Куліш; передм., пояснення І.Я. Франка. Львів: Українсько-руська видавнича спілка, 1899. 171 с.

37. Шекспір У. *Міра за міру*. Пер. П.А. Куліш; пояснив І. Франко. Львів: Українсько-руська видавнича спілка, 1902. 127 с.

38. Шекспір У. *Приборкана гоструха*: комедія в 5 діях з передогою. Пер. П.А. Куліш; передм. і пояснення І.Я. Франка. Львів: Накладом Українсько-руської видавничої спілки, 1900. 117 с.

39. *Удосвіта встав я*. Сольове тенорове в супроводі фортеп'яно. Сл. П. Куліша; музика М. Лисенка. Станіславів: Видавництво Станіславського Бояна, 1903. 6 с.

References

1. Franko, I. (2005). *Z ostannikh desiatylyt XIX st.* [From the last decades of the 19th century.] *Zibrannia tvoriv: u 3–kh t.* [Collection of works: in 3 volumes.], vol. 3. Drohobych: Kolo Publ. P. 217–276 [in Ukrainian].

2. Ivanovska, O. (1994). *Hanna Barvinok – «poet zhinochoho horia»* [Hanna Barvinok – «poet of women's grief»]. *Doslidzhennia z filolohii - Studies in philology*, Iss. 3. P. 30–35 [in Ukrainian].

3. Podzihun, V.I. (2005). *Shtyryky do literaturnoho portreta Hanny Barvinok* [Touches to the literary portrait of Hanna Barvinok]. *Vyzvolnyi shliakh. Suspilno-politychnyi, naukovyi ta literaturnyi misiachnyk* [Liberation path. Socio-political, scientific and literary monthly], № 7. P. 36–47 [in Ukrainian].

4. Pustovit, V.Yu. (2010). *Ukrainska pysmennytska memuarystyka XIX st.: heneza, zasady vyvchennia* [Ukrainian literary memoirs of the 19th century: genesis, principles of study]: avtoref. dys. dokt. fil. nauk. Kyiv [in Ukrainian].

5. Samoilenko, H.V. (2021). *Panteleimon Kulish i Hanna Barvinok: dolia, Ukraina, liubov (motronivskyi period zhyttia i tvorchosti)* [Panteleimon Kulish and Hanna Barvinok: fate, Ukraine, love (motronov period of life and work)]. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU [in Ukrainian].

6. Smoliar, L. (2004). *Hanna Barvinok* [Hanna Barvinok]. *Ukrainky v istorii - Ukrainian women in history*. Kyiv: «Lybid» Publ., P. 164–168 [in Ukrainian].

7. Yatsiuk, V. (2001). *Barvinkovi etudy* [Barvinok's sketches]. *Hanna Barvinok. Zbirnyk do 170–richchia vid dnia narodzhennia - Hanna Barvinok. Collection for the 170th anniversary of the birth*. Kyiv: Rada Publ. P. 463–486 [in Ukrainian].

8. Zelenska, L.I. (2002). *Hanna Barvinok pro Vasyliia Tarnovskoho ta yoho muzei (za lystamy pysmennytsi, shcho zberihaiutsia v literaturno-memorialnomu muzei M.M. Kotsiubynskoho)* [Hanna Barvinok about Vasyli Tarnovsky and his museum (based on the writer's letters stored in the M.M. Kotsiubynsky Literary Memorial Museum)]. *Skarbnytsia ukrainskoi kultury - Treasury of Ukrainian culture*. Iss. 3. P. 45–47 [in Ukrainian].

9. Zelenska, L.I. (1998). *M.M. Kotsiubynskiyi i Hanna Barvinok (Na materialakh fondiv Chernihivskoho literaturno-memorialnogo muzeiu M.M. Kotsiubynskoho)* [M.M. Kotsiubynskiyi and Hanna Barvinok (Based on materials from the funds of the Chernihiv Literary and Memorial Museum of M.M. Kotsiubynskiyi)]. *Literatura ta kultura Polissia - Literature and culture of Polissia*, No. 10. P. 84–92 [in Ukrainian].

10. Koliada, I. (2021). *Hanna Barvinok i Taras Shevchenko: prosopografichnyi portret* [Hanna Barvinok and Taras Shevchenko: a prosopographic portrait]. *Svit Klio - The world of Clio*, № 3(2). P. 60–76 [in Ukrainian].

11. Oliinyk, A.A. (2022). *Osoblyvosti vzaiemovidnosyn Ivana Puliuia ta Hanny Barvinok cherez pryzmu lystiv* [Peculiarities of the relationship between Ivan Puluy and Hanna Barvinok through the prism of letters]. *Mizhdystyplinarni doslidzhennia: humanitarni ta pryrodnychi nauky – Interdisciplinary studies: humanities and natural sciences*. (Odesa, 22–23 July 2022). Odesa: «Molodyi vchenyi» Publ. 47–51 [in Ukrainian].

12. Bulat, T.P. (1973). *Mykola Lysenko* [Mykola Lysenko]. Kyiv: Muzychna Ukraina Publ. [in Ukrainian].

13. Kurkovskiy, H. (1973). *Mykola Vitaliiovych Lysenko – pianist-vykonavets* [Mykola Vitaliiovych Lysenko is a pianist-performer]. Kyiv: Muzychna Ukraina Publ. [in Ukrainian].

14. Arkhimovych, L., Hordiichuk, M. (1992). *M. Lysenko: zhyttia i tvorchist* [M. Lysenko: life and creativity]: monograph. Kyiv: Muzychna Ukraina Publ. [in Ukrainian].

15. Koliada, I., Koliada, Yu., Verhun, S. (2019). *Mykola Lysenko* [Mykola Lysenko]. Kharkiv: Folio Publ. [in Ukrainian].

16. Skorulska, R. (2005). *Okremi shtrykhy do vzaiemyn M. Lysenka ta I. Franka (utochneni za materialamy epistoliarii ta tvorchoho arkhivu Mykoly Lysenka)* [Separate touches on the relationship between M. Lysenko and I. Franko (specified based on the materials of Mykola Lysenko's epistolary and creative archive)]. *Naukovyi visnyk muzeiu Ivana Franka u Lvovi - Scientific Bulletin of the Ivan Franko Museum in Lviv*, Iss. 5. P.35–52 [in Ukrainian].

17. Arsenych, P. (1992). *Vzaiemyny Mykoly Lysenka z Volodymyrom Shukhevychem* [Relations between Mykola Lysenko and Volodymyr Shukhevich]. *Narodna tvorchist ta etnografia* [Folk creativity and ethnography], № 3. P. 85–87 [in Ukrainian].

18. Horak, Ya. (2000). *Mykola Lysenko ta Anatol Vakhnianyn* [Mykola Lysenko and Anatol Vahnyanin]. *Dzvin - Bell*, № 11–12. P. 94–97 [in Ukrainian].

19. Mishchanchuk, N. (2022). *Mykola Lysenko ta Borys Poznanskyi: intelektualni dialogy* [Mykola Lysenko and Boris Poznansky: intellectual dialogues]. *Universum Historiae et Archaeologiae*, Vol. 5(30). Iss. 1–2. P. 16–23 [in Ukrainian].

20. Komii, L. (2020). *Tadei i Maksym Rylski ta Mykola Lysenko: vplyv seredovyshcha na formuvannia osobystosti* [Tadei and Maksym Rylski and Mykola Lysenko: the influence of the environment on the formation of personality]. *Narodna tvorchist ta etnologia - Folk creativity and ethnology*, № 3(385). P. 94–103 [in Ukrainian].
21. Hrinchenko, B. (1901). *Yuvilei Hanny Barvinok (O.M. Kulishevoi)* [Anniversary of Hanna Barvinok (O.M. Kulisheva)]. *Literaturno-naukovyi visnyk [Literary and scientific bulletin]*, Vol. 14. Book 6. P. 167–173 [in Ukrainian].
22. *Spomyny A.M. Kulish (Hanny Barvinok)* [Memories of A.M. Kulish (Hanna Barvinok)] (1891). *Ukrainska khata [Ukrainian house]*, № 7–8. P. 298–317 [in Ukrainian].
23. Shapoval, O. (1911). *Hanna Barvinok. Kilka sliv z nahody yuvileiu* [Hanna Barvinok. A few words on the occasion of the anniversary]. *Ukrainska khata - Ukrainian house*, № 5–6. P. 334–336 [in Ukrainian].
24. Lysenko, M.V. (1964). *Lysty [Letters]*. Kyiv: Mystetstvo Publ. [in Ukrainian].
25. Mytsyk, Yu., Chepela, Yu., Sholudko, I. (2006). *Lysty Hanny Barvinok (Oleksandry Kulish) do Mykhaila Hrushevskoho* [Letters of Hanna Barvinok (Olexandra Kulish) to Mykhailo Hrushevskyyi]. *Siverianskyi litopys - Siverian Annals* № 2. P. 20–40 [in Ukrainian].
26. Doroshenko, D. (1949). *Moi spomyny pro Davnie-Mynule (1901–1914 roky)* [My memories of the Ancient-Past (1901–1914)]. Wiinipeg, Manitoba: Nakladom vydavnychoi spilky «Tryzub» Publ [in Ukrainian].
27. Puliui, I. (1905). *Novi i pereminni zvizdy* [New and changing stars]. 3rd ed. Vienna: Adolf Holtshauzen Publ. [in Ukrainian].
28. Staritskiy, M. (1903). *K biografii N.V. Lyisenko (vospominaniya M. Staritskogo)* [To the biography of N.V. Lysenko (memoirs of M. Starytskyi)]. *Kievskaya starina - Old Kiev*, № 12. P. 441–482 [in Russian].
29. Doroshenko, D. (1911). *Pamiaty Hanny Barvinok* [In memory of Hanna Barvinok]. *Rada - Council*, № 167. 26 July [in Ukrainian].
30. Rusova, S. (1945). *Nashi vyznachni zhinky. Literaturni kharakterystyky-syliuety* [Our outstanding women. Literary characteristics-silhouettes]. Winnipeg. P. 42–49 [in Ukrainian].
31. Starytska-Cherniakhivska, L. (1911). *Hanna Barvinok (Posmertna zghadka)* [Hanna Barvinok (Posthumous mention)]. *Literaturno-naukovyi visnyk - Literary and scientific bulletin*, Vol. 56. Book 9. P. 367–372 [in Ukrainian].
32. Chubynskiy, V. (1927). *Hanna Barvinok. (Biografichno-krytychnyi etiud)* [Hanna Barvinok. (Biographical and critical essay)]. *Hanna Barvinok. Vybrani tvory - Hanna Barvinok. Selected works*. Ed.: V. Chubynskiy. Kyiv: «CHAS» Publ. P. 5–18 [in Ukrainian].
33. *Zbimyk ukrainskykh pisen (dlia holosu z fortepiano)* [Collection of Ukrainian songs (for voice with piano)] (1868). Collected by M. Lysenko. Kyiv, Leipzig: K.H. Reder Publ. Iss.1. 95 p. [in Ukrainian].
34. Shenrok, V. (Ed.). (1901). *P.A. Kulish. Biograficheskiy ocherk* [P.A. Kulish Biographical sketch]. Kyiv: St. Volodymyr University Publ. [in Russian].
35. Shakespeare, W. (1901). *Antonii i Kleopatra* [Antony and Cleopatra]. Transl. by P.A. Kulish; foreword by I. Franko. Lviv: Shevchenko Scientific Community Publ. [in Ukrainian].

36. Shakespeare, W. (1899). *Hamlet prynts Danskyi* [Hamlet, Prince of Denmark]. Transl. by P.A. Kulish; foreword by I. Franko. Lviv. [in Ukrainian].
37. Shakespeare, W. (1902). *Mira za miru* [Measure for measure]. Transl. by P.A. Kulish; foreword by I. Franko. Lviv [in Ukrainian].
38. Shakespeare, W. (1900). *Pryborkana hostrukha* [The Taming of the Shrew]. Transl. by P.A. Kulish; foreword by I. Franko. Lviv [in Ukrainian].
39. *Udosvita vstav ya Solove tenorove v suprovodi fortepiano [I got up at dawn: Solo Tenors Accompanied by Piano]* (1903). Lyrics by. P. Kulish; music by M. Lysenko. Stanislaviv: Stanislavskoho Boiana Publ. [in Ukrainian].

N. G. Mishchanchuk

postgraduate student, head of the archival-museum-archaeological laboratory of the Department of History of Ukraine Oles Honchar Dnipro National University,
orcid.org/0000-0002-4145-4768
natalia.myschanchuk111@gmail.com

Hanna Barvinok and Mykola Lysenko: Touches on the History of Relations

The publication provides an overview of interpersonal communications of iconic figures of the Ukrainian national revival of the second half of the 19th century - the famous composer, conductor, active public figure Mykola Lysenko and the first Ukrainian female writer Hanna Barvinok. The topic of intelligence is determined by the human-centrism of modern studies, the increasing interest of scientists in the role of the individual in history, and the personalism of Ukrainian studies. The source base of the work consists of everyday notes, private correspondence, memories of contemporaries and materials of a prosopographic direction. Historical-biographical, logical, historical-genetic methods, complex and personalistic approaches were used in the research. The purpose of the article is to draw attention to little-known pages of the biography of representatives of the national elite. As part of the study, based on the analysis of narrative and documentary sources, the thematic content of intellectual contacts was determined, and their duration and intensity were established. Emphasis is placed on the exceptional influence of the figure of P. Kulish on the formation of the composer's worldview and the nature of his relationship with Hanna Barvinok. The main problematic blocks of communication are outlined, including the perpetuation of the writer's memory, the preservation and publication of his creative heritage, the continuation of cultural projects initiated during the artist's lifetime. The emphasis is on the dominance of the remote form of communication. The dependence of the unevenness of communications on M. Lysenko's daily preoccupations, secluded lifestyle, respectable age and general psycho-emotional state of P. Kulish's wife is proven. The ideological closeness and spiritual kinship of the artists is revealed, and examples of their everyday communication are given. Conclusions were made about the warm, family nature of the relationship and their focus on a common goal - preserving the memory of P. Kulish's unique personality and making his creative heritage accessible to the general Ukrainian public.

Key words: communications, national elite, private correspondence, legacy of P. Kulish.